

บทความวิจัย

แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ากับการสร้างความเป็นถิ่นฐานใหม่
ผ่านอาหารและการแต่งกายในจังหวัดอุบลราชธานี

BURMESE MIGRANT WORKERS AND PRODUCTION OF NEW LOCALITY
THROUGH FOOD AND CLOTHING PRACTICES IN UBON RATCHATHANI PROVINCE

สมหมาย ชินนาค (SOMMAI CHINNAK)*

กาญจนา ชินนาค (KANJANA CHINNAK)**

วันที่รับบทความ 18 เมษายน 2566
วันที่แก้ไขบทความ 27 กุมภาพันธ์ 2567
วันที่ตอบรับบทความ 31 พฤษภาคม 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาปฏิบัติการสร้างความเป็นถิ่นฐานใหม่ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าผ่านอาหารและการแต่งกายในพื้นที่ปลายทาง ในพื้นที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ปฏิบัติการสร้างความเป็นถิ่นฐานใหม่ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าผ่านอาหารและการแต่งกายในพื้นที่ปลายทางนั้น เป็นการสร้างความเป็นพม่าในพื้นที่ใหม่ที่แรงงานข้ามชาติเหล่านี้อาศัยอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสร้างความเป็นถิ่นฐานใหม่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างหรือทำให้เป็นท้องถิ่นอีกครั้ง ทั้งนี้ปฏิบัติการ

* รองศาสตราจารย์, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, E-mail: sommai.c@ubu.ac.th
Associate Professor, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, E-mail:
kanjana.c@ubru.ac.th

Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

ความเป็นถิ่นฐานใหม่ดังกล่าว ก็สามารถพบเห็นได้ทั้งในพื้นที่ส่วนตัวคือห้องพักของพวกเขา และพื้นที่สาธารณะ เช่น ที่ทำงาน ตลาด และวัด เป็นต้น

คำสำคัญ: ปฏิบัติการ / ความเป็นถิ่นฐานใหม่ / แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า / อาหารและการแต่งกาย

Abstract

This research article aims to study the production of new locality practices through food and clothing in the destination area of Burmese Migrant Workers in Ubon Ratchathani Province by qualitative research methods. The study found that the production of new locality practices through food and clothing in the destination area of Burmese Migrant Workers were production of Burmese identity, in a new area. This suggests that the production of new locality is part of the process of re-production or re-localization. In this regard, the production of new locality practices it can be seen in both the private area such as their dormitory and public areas such as workplaces, markets and temples, etc.

Keywords: Practices / Burmese Migrant Workers / New Locality / Food and Clothing

บทนำ

อุบลราชธานี จังหวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทยนั้น อยู่ห่างจากชายแดนไทย-พม่า(เมียนมา) ที่ใกล้ที่สุดคือ แม่สอด-เมียวดี กว่า 900 กิโลเมตร ทว่าก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่านับพันคน โดยตัวเลขแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ณ วันที่ 24 มกราคม 2563 มีจำนวน 1,304 คน ในเขตอำเภอวารินชำราบ มีจำนวนทั้งสิ้น 1,166 คน จำแนกเป็นแรงงานนำเข้าแบบ MoU จำนวน 1,123 คน ผ่านการพิสูจน์สัญชาติแล้ว จำนวน 8 คน และมีบัตรสีชมพูจากศูนย์ OSS จำนวน 35 คน (อชิฐฐาน พันธุ์พัก, เวทีประชุมระดมความคิดเห็น, 24 มกราคม 2563) สำหรับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่เป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ เป็นแรงงานที่ทำงานในบริษัทเวอร์เท็กซ์ แอปพาเรล 2011 จำกัด ซึ่งเป็นโรงงานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปส่งออกต่างประเทศ ในพื้นที่อำเภอวารินชำราบ

ส่วนใหญ่มูลาเนาเดิมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเหล่านี้จะมาจากรัฐยะไข่ (Rakhine) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศ และรัฐฉาน (Shan) มีภาษาพูดหรือภาษาท้องถิ่นของตนเอง แต่การสื่อสารกับทางราชการจะใช้ภาษาพม่าเป็นหลัก นอกจากนี้ก็จะมาจากเขตพะโค (Bago) เขตย่างกุ้ง (Yangon) และรัฐมอญ (Mon) (Aung Ko Cein, สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2562) แต่ที่เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่พบแรงงานที่มาจากรัฐกระเหรี่ยงและรัฐฉานที่ติดแนวชายแดนไทยทางภาคเหนือและภาคตะวันตก อาจจะเนื่องจากแรงงานเหล่านี้มักจะข้ามไปทำงานในจังหวัดที่ติดแนวชายแดนที่ใช้เพียงหนังสือผ่านแดน (border pass) มากกว่า รวมทั้งการที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐบาลพม่าถือเป็นชนกลุ่มน้อย (minority group) ที่ยังมีกองกำลังของตนเอง ซึ่งทำให้ผู้ที่มาจากพื้นที่ดังกล่าวมีความยากลำบากในการที่จะขอหรือจัดทำหนังสือเดินทาง (passport) จึงทำให้เป็นข้อจำกัดของคนเหล่านั้นในกระบวนการเข้าสู่แรงงานข้ามชาติ MoU สัญชาติพม่า

การปรากฏตัวของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ MoU สัญชาติพม่าในจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอวารินชำราบนั้น เป็นผลโดยตรงมาจากบันทึกความเข้าใจความร่วมมือด้านการจ้างงานระหว่างประเทศไทยกับเพื่อนบ้าน (memorandum of understanding – MoU) ที่ครอบคลุมการนำเข้าแรงงานจากประเทศพม่า (พม่า) ลาว และกัมพูชา ทำให้มีการนำเข้าแรงงานข้ามชาติสัญชาติพมามายังจังหวัดอุบลราชธานีในช่วงปี พ.ศ. 2556 เพราะก่อนหน้านี้ประมาณ 1 ปี จะมีก็แต่ “แขกมุสลิม” จากย่างกุ้งจำนวน 4 คน ที่เข้ามาเป็นคนงานในโรงงานฆ่าสัตว์ (วัว) ที่ตั้งอยู่บริเวณบ้านจัน ตำบลโนนผึ้ง อำเภอวารินชำราบ เท่านั้น (Sai Nay Lin Aung, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2562) เหตุนี้เราอาจจะเรียกแรงงานข้ามชาติที่ศึกษาในครั้งนี้ว่าเป็น “แรงงานข้ามชาติ MoU สัญชาติพม่า” แต่เพื่อเป็นการกระชับในการเรียกชื่อ ผู้วิจัยก็จะขอใช้คำว่า “แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า” เป็นหลัก และจะใช้คำว่า “แรงงานข้ามชาติ MOU สัญชาติพม่า” เมื่อต้องการที่จะเน้นย้ำในบางครั้ง

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่า “แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า” เป็น “ปรากฏการณ์ใหม่” สำหรับชาวอุบลราชธานี เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองหลักอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังเช่น จังหวัดขอนแก่น ที่ วิลาสินี โสภภาพ (2559) ศึกษาพบว่าการอพยพของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า เข้ามาทำงานในจังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 หรือก่อนที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจะเข้ามาทำงานจังหวัดอุบลราชธานีเกือบ 10 ปีเลยทีเดียว

แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเหล่านี้จัดเป็น “คนข้ามแดน” (Transborder People) ที่มีการเคลื่อนไหวเคลื่อนที่ตัดข้ามวัฒนธรรมและพรมแดนรัฐชาติ นำไปสู่ปฏิบัติการประกอบสร้างความเป็นถิ่นฐานใหม่หรือความเป็นท้องถิ่น (locality) ซึ่งเป็นพื้นที่ทางสังคมในพื้นที่ปลายทาง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเหล่านี้มีปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหารและการแต่งกายในพื้นที่ปลายทางอย่างไร

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้จะใช้คำว่า “ชุมชนข้ามถิ่นที่ชั่วคราว” (temporary translocal community) ในความหมายที่ว่า เป็นชุมชนของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่เกิดขึ้นจากความเชื่อมโยงที่สลับซับซ้อนระหว่างครัวเรือน บ้าน ชุมชน ในประเทศของตนหรือประเทศต้นทาง (คือเมียนมา) กับสถานที่ทำงานนอกประเทศหรือประเทศปลายทาง (หมายถึงประเทศไทย) ที่นำมาซึ่งการให้นิยามความหมายใหม่เกี่ยวกับคนและพื้นที่เหล่านั้นที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าพักอาศัยอยู่ จนทำให้ความเป็นชุมชนท้องถิ่นถูกสร้างขึ้นใหม่ เป็นความเป็นชุมชนที่ไม่ได้ผูกติดหรือถูกกำหนดตายตัวอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งหรือภายในขอบเขตของรัฐชาติใดรัฐชาติหนึ่งอย่างจำเพาะเจาะจง แต่เป็นชุมชนข้ามถิ่นที่มีรูปแบบที่หลากหลาย โดยยังคงมีสายสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับครอบครัวและญาติพี่น้องที่ยังคงใช้ชีวิตอยู่ในประเทศของตน

ทั้งนี้ชุมชนของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่ศึกษา ยังคงเป็นชุมชนข้ามถิ่นที่ “ชั่วคราว” (temporary) ไม่ใช่ ชุมชนข้ามถิ่นที่ “ถาวร” (permanent) นั้น ก็สืบเนื่องมาจากแรงงานข้ามชาติเหล่านี้มิได้ประสงค์ที่จะตั้งรกรากอยู่ในชุมชนที่เขาพักอาศัยอยู่ปัจจุบันอย่างถาวร หากแต่ไม่อาจที่จะระบุระยะเวลาที่แน่นอนลงไปได้เท่านั้น เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ อาทิ ระยะเวลาในการจ้างงาน ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในประเทศพม่า ตลอดจนนโยบายของรัฐไทยและเมียนมา

ยศ สันตสมบัติ (2553) กล่าวว่า ความเป็นชุมชนข้ามถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่ก่อรูปและขยายตัวอย่างรวดเร็วในเงื่อนไขของทุนนิยมยุคหลัง และเป็นปรากฏการณ์ที่เราพบเห็นได้มากขึ้นในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน อนึ่ง คำว่า “ชุมชนข้ามถิ่น” นี้ยังปรากฏในงานศึกษาของนักวิชาการรุ่นหลังที่ศึกษาวิจัยแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ารวมทั้งผู้ย้ายถิ่นสัญชาติพม่าอีกอย่างน้อย 2 คนคือ ณัฏฐ์ชวัล

โกคาพานิชวงศ์ (2556) ที่ทำการศึกษาชุมชนทางศาสนาของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่าในจังหวัดระนอง และ วิลาสินี โสภภาพ (2559) ที่ศึกษาชุมชนข้ามถิ่น การข้ามท้องถิ่นและการก่อร่างทางอัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดขอนแก่น ภายใต้บริบทของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

งานศึกษาของ ญัฐชวัล โกคาพานิชวงศ์ (2556) นั้น เป็นการศึกษา “ชุมชนข้ามถิ่นที่” ในอาณาบริเวณที่อยู่ใกล้กับเส้นพรมแดนรัฐชาติคือจังหวัดระนองที่มีอาณาเขตติดกับจังหวัดเกาะสองของพม่า อันถือเป็น “ปกติ” ของอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดน ส่วนงานของ วิลาสินี โสภภาพ (2559) แม้จะศึกษา “ชุมชนข้ามถิ่น” ในอาณาบริเวณที่อยู่ไกลจากเส้นพรมแดนรัฐชาติคือจังหวัดขอนแก่น แต่ก็เป็นการศึกษา “ชุมชนข้ามถิ่น” ประเภท “ถูกจัดตั้ง” เพราะเป็นการศึกษากลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่พักอาศัยรวมกันอยู่ในที่เดียวกันทั้งหมด คือบริเวณหอพักที่ทางโรงงานซึ่งเป็นนายจ้างจัดหาให้ ซึ่งต่างจากการศึกษาของจังหวัดอุบลราชธานีในงานวิจัยชิ้นนี้ เพราะโรงงานที่เป็นนายจ้างไม่มีหอพักให้ ทำให้แรงงานข้ามชาติต้องจัดหาที่พักเอง

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอผลการศึกษาปฏิบัติการสร้างความเป็นถิ่นฐานใหม่ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าผ่านอาหารและการแต่งกายในพื้นที่ปลายทาง โดยพื้นที่ที่ศึกษาคือ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีการดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นหลัก สำหรับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ เป็นแรงงานที่ทำงานในบริษัทเสื้อผ้าส่งออกจำกัด (นามสมมติ) ซึ่งเป็นโรงงานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปส่งออกต่างประเทศในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีการเก็บข้อมูล ใช้วิธีเก็บข้อมูลทั้งเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบกัน คือ แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ทั้งเป็นแบบรายบุคคลจำนวน 8 คน และสนทนากลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ทั้งนี้มีล่ามชาวพม่าเป็นผู้แปลและผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้บันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ ผู้จัดการฝ่ายบุคคลของบริษัท เจ้าหน้าที่ของรัฐ (จัดหางาน / เทศบาล / องค์การบริหารส่วนตำบล) ใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และเวทีประชุมระดมความคิด ชาวบ้านทั่วไป พระสงฆ์ เจ้าของหอพัก พ่อค้า แม่ค้า ใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ทั้งเป็นแบบรายบุคคล และการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แรงงานชาวไทยที่ทำงานในโรงงานเดียวกับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนามโดย

การสัมภาษณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย (stake holder) ทั้งหมด ใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการการสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม และจัดเวทีระดมความคิด

ระยะเวลาดำเนินการวิจัยอยู่ในช่วงเดือนมกราคม 2562 – มกราคม 2563 การเก็บข้อมูลกับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า นั้น ผู้วิจัยได้ว่าจ้าง “กล้วย” ซึ่งเป็นแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่พูดและเขียนภาษาไทยได้เป็นล่ามแปลภาษา โดยทำงานคู่กับผู้ช่วยนักวิจัยของโครงการ

ผลการวิจัย

ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหาร

จากการศึกษาพบว่า แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ส่วนใหญ่จะรับประทานข้าวเจ้า ไม่เน้นอาหารประเภทแป้ง ย่าง หรือมีรสจัดโดยเฉพาะเผ็ดมาก ฉะนั้นการอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยอันเป็นพื้นที่ที่คนท้องถิ่นรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก และรสชาติจัดจ้านนั้น ทำให้พวกเขาต้องปรับตัวเรื่องอาหารการกินมากพอสมควร เพราะอาหารของพม่าจะใส่ไขมันเป็นวัตถุดิบหลัก เหตุนี้พวกเขาจึงนิยมทำอาหารรับประทานเอง โดยการซื้ออาหารสดเช่นเนื้อไก่ หรือเนื้อหมูจากตลาดช่วงเย็นบริเวณข้างโรงงาน แต่ถ้าตรงกับวันเงินเดือนออกหรือวันหยุด พวกเขาจะมักจะรวมกันหารถหรือมอเตอร์ไซด์ไปซื้ออาหารที่ห้างแมคโคร โลตัส บิ๊กซี สาขาวารินชำราบ รวมทั้งที่ตลาดสดวารินชำราบ และตลาดวารินเจริญศรีบ้างเป็นครั้งคราว

ภาพที่ 1 แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าขณะกำลังประกอบอาหารภายในห้องพักเพื่อเป็นอาหารเย็น และสำหรับเป็นอาหารเช้าโดยใส่ปันโดนำไปรับประทานที่โรงงานวันรุ่งขึ้น
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 โรงงานจัดทำราวสำหรับแขวนปันโดอาหาร รวมทั้งกระเป๋าหรือตะกร้าใส่อาหารที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่านำไปรับประทานในเวลากลางวันที่โรงงานไว้ให้ด้วย
ที่มา : ผู้วิจัย

แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าส่วนใหญ่ จะประกอบอาหารไว้ตั้งแต่ตอนกลางคืน ครั้นถึงรุ่งเช้าก็จะอุ่นอาหารที่ทำไว้ใส่ปิ่นโตในช่วงเช้าของแต่ละวันเพื่อเป็นอาหารเช้าและเอาไปเป็นอาหารกลางวันทำงาน เหตุผลที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม้ามักทำอาหารใส่ปิ่นโตไปรับประทานเองที่โรงงานนั้น ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเป็นการช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะว่าการซื้อวัตถุดิบมาประกอบอาหารเองนั้นจะมีค่าใช้จ่ายน้อยกว่าซื้ออาหารบริโภคที่โรงงาน (Aye Kyow Sae, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2562)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพวกเขาจะอยู่ในท้องถิ่นที่ผู้คนมีวัฒนธรรมการกินแตกต่างจากที่พวกเขาคุ้นเคย แต่เนื่องจากการพักอาศัยแต่ละหอของพวกเขามีลักษณะเป็น “ชุมชนข้ามถิ่นที่ชั่วคราว” ทำให้อาหารการกินของพวกเขาจะไม่เป็นปัญหามากนัก เพราะจะพบว่าในทุกหอ พวกเขาจะมี “กลุ่ม” รับประทานข้าวด้วยกัน โดยการประกอบอาหารรับประทานด้วยกัน โดยเฉพาะในช่วงวันหยุด หรือช่วงเย็นในกรณีที่ไม่ได้ทำงานล่วงเวลา และบางแห่งที่หอพักมีพื้นที่ว่าง พวกเขาก็จะขออนุญาตเจ้าของหอพักปลูกผักสวนครัวจำพวกกระเจี๊ยบ พริก มะเขือ ฯลฯ เอาไว้นำมารับประทานกันด้วย โดยเฉพาะกระเจี๊ยบนั้นถือเป็นพืชผักที่สะท้อน “อัตลักษณ์พม่า” อย่างชัดเจน เพราะชาวพม่านิยมนำไปกระเจี๊ยบแดงไปปรุงอาหารได้หลายอย่าง เช่น แกงหรือยำ นอกจากนี้แรงงานชายบางคนก็ไปเก็บหาพืชผักตามข้างทางหรือตามทุ่งนามาประกอบอาหารกินก็มี

ภาพที่ 3-4 แปลงกระเจี๊ยบที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าปลูกไว้ที่ข้างหอพักแห่งหนึ่งที่ตนพักอาศัย

อยู่ เป็นรูปธรรมการปรับตัวของพวกเขาด้านอาหารการกินอีกประการหนึ่ง

ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายได้อีกส่วนหนึ่ง

ที่มา : ผู้วิจัย

สำหรับวัตถุดิบที่ชาวพม่านิยมนำมาประกอบอาหารรับประทานนั้นได้แก่ ถั่ว ไข่ ไก่ หมู ผัก และเครื่องเทศ (คล้ายอาหารอินเดีย) โดยวิธีประกอบอาหารที่ปรุงนั้นชาวพม่าใช้ก็คือวิธีการผัดหรือทอดและใช้น้ำมันปริมาณค่อนข้างมาก ทั้งนี้วัตถุดิบประเภทอาหารสดนั้นส่วนมากก็จะซื้อจากตลาด

ข้างโรงงาน ส่วนเครื่องปรุง อาหารแห้ง หรือเครื่องเทศนำเข้าจากพม่าก็สามารถซื้อหาได้จากร้านค้าในชุมชน และหากเป็นวันหยุด โดยเฉพาะวันอาทิตย์ (ซึ่งเป็นวันหยุดประจำสัปดาห์ของแรงงานภาคอุตสาหกรรม) พวกเขามักจะออกไปจับจ่ายใช้สอยสินค้าหรือซื้ออาหารสดตามห้างสรรพสินค้า ขยายส่งที่อยู่ไม่ไกลจากบริษัทมากนัก (ประมาณ 3-4 กิโลเมตร) ซึ่งพวกเขาชอบมาก เนื่องจากไม่ต้องต่อราคาที่จะต้องใช้ภาษาไทยเพราะมีตัวเลขบอกราคาชัดเจน ทำให้พวกเขาสามารถประกอบอาหาร “พม่า” บางอย่างเพื่อรับประทานได้ “อาหารพม่า” จึงมักเป็นเมนูสำหรับช่วงวันหยุด รวมทั้งในโอกาสที่พวกเขาไปทำบุญที่วัด จัดงานแต่งงานหรือจัดงานเลี้ยงครบรอบอายุหนึ่งเดือนให้กับลูกของเพื่อน แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าด้วย ฉะนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น จึงเป็นช่วงเวลาของปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหารในพื้นที่ปลายทางที่สามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ 5 อาหารพม่ามักจะมีถั่วเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 6 แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ากำลังประกอบ “อาหารพม่า” ในวัดของชุมชน
เนื่องในงานบุญทางพุทธศาสนา
ที่มา : ผู้วิจัย

นอกจากนี้ ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหารในพื้นที่ปลายทางยังสามารถพบเห็นได้จาก “สินค้าพม่า” ประเภทวัตถุดิบและเครื่องปรุงอาหารที่มีจำหน่ายในร้านค้าของชุมชนซึ่งมีอยู่หลายร้าน บางร้านมีสินค้าพม่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของสินค้าในร้านก็มี (ชนิษฐา รักธรรม, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2562)

ภาพที่ 7 วันหยุดเป็นช่วงเวลาของปฏิบัติการ
สร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหาร
แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 8 วัตถุดิบสำหรับประกอบ
“อาหารพม่า”
มีขายอยู่ทั่วไปในร้านค้าของชุมชน
ที่มา : ผู้วิจัย

ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านการแต่งกาย

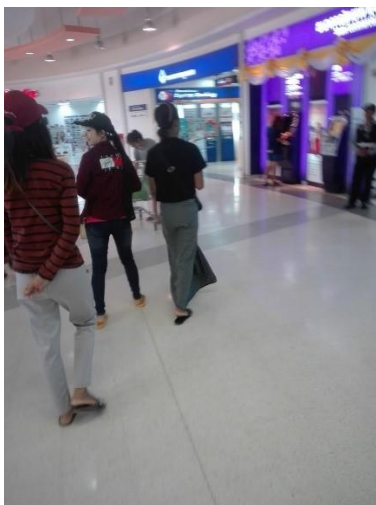
จากการศึกษาปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านการแต่งกายนั้น พบว่าแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเหล่านี้สามารถปรับตัวด้านการแต่งกายได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในช่วงวันทำงานนั้น ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ต่างก็แต่งกายด้วยเสื้อของโรงงานและสวมกางเกงขาสั้น (ส่วนมากเป็นกางเกงยีนส์) ซึ่งเป็นไปตามกฎระเบียบของโรงงาน ขณะที่วันเสาร์โรงงานเปิดโอกาสให้แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ดังนั้น ในวันนี้จึงมักจะพบว่าแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะแรงงานหญิงนั้นจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของพม่าคือนุ่งผ้าถุงหลากสีสัน ส่วนแรงงานชายจะนุ่งโสร่ง (ลองจี) ใส่เสื้อคอปก สะท้อนถึงอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พม่าได้เป็นอย่างดี ขณะที่อยู่ที่หอพักนั้นพวกเขามักแต่งกายสบาย ๆ คือนุ่งโสร่ง (ลองจี) สำหรับผู้ชาย และนุ่งผ้าถุง สำหรับผู้หญิง เช่นเดียวกับที่อยู่ที่บ้านเกิดเมืองนอนของพวกเขา หรือแม้แต่ในบางครั้งการออกไปยังพื้นที่สาธารณะ เช่น ตลาด ห้างสรรพสินค้า ธนาคาร แรงงานข้ามชาติส่วนหนึ่งก็แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองรวมทั้งทานห้ำด้วยทานาคาสีเหลืองนวล เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าในแง่ของการแต่งกายนั้น พวกเขาไม่ต้องปรับตัวมากนัก

ภาพที่ 9 ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์
ต่างก็แต่งกายด้วยเสื้อของโรงงานและ
สวมกางเกงขายาว
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 10 วันเสาร์เป็นวันที่โรงงานเปิดโอกาสให้แรงงาน
ข้ามชาติสัญชาติพม่าแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง
จึงเป็นช่วงเวลาของปฏิบัติการสร้างพื้นที่
ความเป็นพม่าผ่านเครื่องแต่งกาย
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 11 แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า
แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองเดินช้อปปิ้งใน
ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่ง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 12 แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจะใส่เสื้อ
(ลองจี) เป็นประจำเมื่ออยู่ที่หอพัก
ที่มา : ผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านเครื่องแต่งกายที่เห็นได้เด่นชัดที่สุด ก็คือในช่วงที่พวกเขาได้เข้าร่วมพิธีในช่วงงานเฉลิมฉลอง เช่นวันเกิดหรือวันแต่งงานและวันสำคัญทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวันสำคัญทางพุทธศาสนา

ซึ่งแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเหล่านี้เกือบร้อยละเก้าสิบพุทธศาสนานั่น พวกเขาจะพยายามแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองที่สวยงามมากที่สุด

ภาพที่ 13-14 ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านเครื่องแต่งกายเห็นได้ชัดเจนที่สุดคือในช่วงที่มี
“งานบุญ” ทางพุทธศาสนา ในภาพคือช่วงงานบุญกฐิน
ในวัดของชุมชนที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเหล่านี้อาศัยอยู่
ที่มา : ผู้วิจัย

สรุปผลการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าผ่านอาหารและการแต่งกายในพื้นที่ปลายทาง ในพื้นที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าผ่านอาหารและการแต่งกายในพื้นที่ปลายทางนั้น เป็นการนำความเป็นท้องถิ่นคือความเป็นพม่ามาปฏิบัติซ้ำในพื้นที่ใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสร้างพื้นที่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างหรือทำให้เป็นท้องถิ่นอีกครั้ง (re-localization) ทั้งนี้ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าดังกล่าวก็สามารถพบเห็นได้ทั้งในพื้นที่ส่วนตัวคือห้องพัก และพื้นที่สาธารณะ เช่น ที่ทำงาน ตลาด และวัด เป็นต้น

การข้ามท้องถิ่นที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้แสดงให้เห็นการมีอยู่ของพื้นที่ (place) อัตลักษณ์ (identity) ที่เกิดขึ้นในโลกโลกาภิวัตน์ที่มีความเลือนไหล และไม่ติดตรึงอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น การข้ามท้องถิ่นจึงเป็นปรากฏการณ์การข้ามชาติที่นำวัฒนธรรมรากเดิมติดตัวมาด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า โลกในศตวรรษที่ 21 นั้น การเดินทางย้ายถิ่นของผู้คนและการสร้างชุมชนขึ้นมาในสถานที่ใหม่ ทำให้กระบวนการสร้างประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่สามารถผูกติดอยู่กับอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งได้อีกต่อไป (ปฤษฎา รัตนพฤกษ์, 2545: 31)

ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหารและเครื่องแต่งกายของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่านั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการปรับตัว ต่อสู้ดิ้นรนต่าง ๆ ของแรงงานข้ามชาติในฐานะ “ผู้ย้ายถิ่น” ในสภาวะเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างและเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ปลายทาง ซึ่งสอดคล้องกับ วสันต์ ภัยภูณแก้ว (2555) ในงานศึกษาเกี่ยวกับการข้ามแดนของหนุ่มสาวชาวลื้อจากเมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า มายังประเทศไทยของตนว่า การเปลี่ยนสถานะผู้อพยพข้ามชาติหรือ “คนข้ามแดน” (border crossers) จากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง คือการเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและโครงสร้างความสัมพันธ์ทางชนชั้น การเปลี่ยนผ่านระดับข้ามชาติดังกล่าวคือการที่ผู้อพยพ “หลุดพ้น” ออกจากชุดของโครงสร้างความสัมพันธ์เดิม (ในบ้านเกิด) มาเป็นส่วนหนึ่งของสนามของความสัมพันธ์อีกชุดหนึ่งในถิ่นที่อยู่ใหม่ ซึ่งมีทั้งระบบค่านิยม เศรษฐกิจ และการมีสถานภาพที่แตกต่างและอำนาจทางสังคม ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของคนข้ามแดนจะถูกจัดประเภทใหม่ภายใต้การกำกับของอำนาจรัฐ ซึ่งโดยทั่วไปรัฐมักจะจัดประเภทของคนเหล่านี้ออกเป็นอย่างน้อย 3 สถานะด้วยกันคือ (1) พลเมือง (citizen) (2) ผู้มาเยือน (visitor) และ (3) คนย้ายถิ่น (migrant) ทั้ง 3 สถานะดังกล่าว คือส่วนหนึ่งของกลไกที่รัฐใช้ในการแบ่งจำแนกผู้คนที่อพยพข้ามไปข้ามมาระหว่างรัฐชาติ ฉะนั้นสำหรับ “แรงงานข้ามชาติ” การดำรงสถานะที่แตกต่างข้างต้นในสถานที่หรือเขตแดนที่ต่างกัน จึงนำไปสู่การที่แรงงานข้ามชาติในฐานะ “ผู้อพยพ” (หรือผู้ย้ายถิ่น-ผู้วิจัย) จะต้องดำรงชีวิตในสภาวะความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งที่สัมพันธ์กับรัฐและคนในรัฐนั้น ๆ ประเด็นที่น่าสนใจจึงอยู่ที่กระบวนการปรับตัวต่อสู้ดิ้นรนต่าง ๆ ของ “ผู้อพยพ” (หรือผู้ย้ายถิ่น - ผู้วิจัย) ในสภาวะเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างและเงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าว

นอกจากนี้ ปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหารและเครื่องแต่งกายของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าดังกล่าว ยังสอดคล้องกับ Bertrand (1958 อ้างใน ภริตา โกเชก, 2548: 27) ที่กล่าวว่า การปรับตัวเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับผู้ย้ายถิ่นจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามในการที่จะเลือกปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทางเลือกที่เลือกนั้นอาจเป็นการทำไปเพื่อหลีกเลี่ยงหรือทำให้ความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มลดลงหรือหมดไป พฤติกรรมปรับตัวที่เกิดขึ้นในลักษณะของการปฏิบัติต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน (reciprocal adjustment) โดยปกติแล้วการปรับตัวจะเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคมมากกว่าจะเกิดขึ้นจากการถ่ายทอดทางพันธุกรรม และงานศึกษานี้ยังสอดคล้องกับงานของ วิลาสิณี โสภภาพล (2559) ที่ศึกษาชุมชนข้ามถิ่นที่ของแรงงานพม่าในจังหวัดขอนแก่น และพบว่า

การสร้างพื้นที่ชุมชนข้ามถิ่นของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าได้แสดงให้เห็นถึงการก่อร่างทางอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับการสร้างพื้นที่ที่เชื่อมต่อประเทศต้นทาง ระหว่างทางและปลายทาง ฉะนั้นปฏิบัติการสร้างพื้นที่ความเป็นพม่าผ่านอาหารและเครื่องแต่งกาย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานระดับพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ ควรมีการตั้งศูนย์ประสานงานแรงงานข้ามชาติขึ้นในพื้นที่ ขณะเดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) รวมทั้งผู้นำหมู่บ้าน / ชุมชน ควรจัดทำฐานข้อมูลแหล่งที่พักอาศัยของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่รับผิดชอบของตน และสนับสนุนกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างแรงงานข้ามชาติเหล่านั้นกับคนในท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป ผู้ที่สนใจด้านอาหารและการแต่งกายของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ควรศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับอิทธิพลของสังคมวัฒนธรรมปลายทางที่มีต่ออัตลักษณ์ด้านอาหารและการแต่งกายของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า

รายการอ้างอิง

ชนิษฐา รักธรรม. เจ้าของร้านขายของชำ. สัมภาษณ์. 27 สิงหาคม 2562.

ณัฐชวัล โกศาพานิชวงษ์. “การเชื่อม (ข้าม) ถิ่นที่: ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบนเมืองชายแดนกับการต่อรองความหมายผ่านพื้นที่/ชุมชนทางศาสนาของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่าในจังหวัดระนอง.” วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

ปฤษฎา รัตนพฤกษ์. “ปัญหาข้ามพรมแดนและสภาวะไร้พรมแดน: โลกที่เปลี่ยนไปหรือมุมมองของนักวิชาการที่เปลี่ยนไป.” *วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 15 (1/2545), (17–46).

ภริดา โกเชก. “การสื่อสารต่างวัฒนธรรมที่มีผลต่อการปรับตัวของคนข้ามชาติ: ศึกษากรณีชาวพม่าในจังหวัดพรมแดนประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎิบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

ยศ สันตสมบัติ. “ความทันสมัยกับมายาคติของการพัฒนาในลุ่มน้ำโขง” ใน *ทบ-ทวนการพัฒนาจากท้องถิ่นภาคเหนือสู่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง*, วสันต์ ปัญญาแก้ว (บก.). เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (197–219), 2553.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. ลี้อข้ามแดน การเดินทางของคนหนุ่มสาวชาวลิ้อเมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า.

เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

วิลาสินี โสภภาพล. “ชุมชนข้ามถิ่น: การข้ามท้องถิ่นและการก่อร่างทางอัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดขอนแก่น ภายใต้บริบทของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาลุ่มน้ำโขงศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2559.

อธิษฐาน พันธุ์พัก. จัดหางานจังหวัดอุบลราชธานี. เว็บไซต์ประชุมระดมความคิดเห็น, 24 มกราคม 2563.

Aung Ko Cein. แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า. สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2562.

Aye Kyow Sae. แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า. สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2562.

Sai Nay Lin Aung. ลามชาวพม่าประจำบริษัท. สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2562.